

*Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2023. № 5.*

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.5.29>

УДК 338.439.02

К. М. Дідур,

*к. е. н., доцент кафедри економіки, Державний вищий навчальний заклад
«Дніпровський державний аграрно-економічний університет»*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8489-0308>

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ, ЯК ОДИН ІЗ ПРІОРИТЕТІВ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

K. Didur,

*PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Economics, State Higher
Educational Institution “Dnipro State Agrarian and Economic University”*

FOOD SECURITY OF UKRAINE AS ONE OF THE PRIORITIES FOR THE DEVELOPMENT OF THE GLOBAL ECONOMY

Питанням досягнення продовольчої безпеки присвячено багато наукових робіт соціального, економічного, управлінського, біологічного, інформаційного, інституціонального характеру, а це означає, що проблема гарантування продовольчої безпеки країни є не тільки важливою й актуальною, але й складною, багаторівневою та багатоаспектною. Механізм формування продовольчої безпеки країни покладається на суб'єкти державної влади, котрі безпосередньо відповідають перед власним населенням за його необхідне забезпечення в достатній кількості якісними

продуктами харчування. Ключову роль в досягненні продовольчої безпеки країни відіграє агропромисловий комплекс України.

В статті проаналізовано думки вчених щодо трактування соціально-економічної категорії «продовольча безпека» та узагальнено три наукові підходи до визначення сутності даної категорії. В роботі проаналізовано сутнісні аспекти продовольчої безпеки країни та визначено й охарактеризовано наступні: політичний, економічний, соціальний. В роботі визначено місце продовольчої безпеки в загальній структурі економічної безпеки держави. Обґрунтовано чотири основні виміри продовольчої безпеки: наявність, доступність, стабільність, використання. Визначено показники, які характеризують ступінь продовольчої безпеки держави. Проаналізовано причини, які безпосередньо можуть викликати продовольчу залежність країни. Досліджено значення та завдання продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO). Визначено сучасний стан продовольчого забезпечення України через війну з росією. Проаналізовано сучасну роль України в досягненні світової продовольчої безпеки. В дослідженні висвітлено заходи, які пропонує вжити Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (Food and Agriculture Organization, FAO, ФАО) для уникнення світової продовольчої кризи, яка зумовлена сьогодишньою російсько-українською війною. Розроблено ключові напрямки, які сприятимуть вирішенню глобальної проблеми світового продовольчого забезпечення та зменшенню негативних наслідків від продовольчої кризи.

Many scientific works of a social, economic, managerial, biological, informational, institutional nature are devoted to the issue of achieving food security, which means that the problem of guaranteeing food security of cayenne is not only important and relevant, but also complex, multi-level and multi-faceted. The mechanism for the formation of the country's food security relies on the subjects of state power, which are directly responsible to their own population for its necessary provision of sufficient quality food products. The agro-industrial complex of Ukraine plays a key role in achieving the country's food security.

The article analyzes the opinions of scientists regarding the interpretation of the socio-economic category “food security” and summarizes three scientific approaches to determining the essence of this category. The work analyzed the essential aspects of the country's food security and defined and characterized the following: political, economic,

social. The work defines the place of food security in the general structure of the economic security of the state. Four main dimensions of food security are substantiated: availability, availability, stability, use. Indicators characterizing the degree of food security of the state have been determined. The reasons that can directly cause the country's food dependence have been analyzed. The importance and tasks of the Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) have been studied. The current state of Ukraine's food supply due to the war with Russia has been determined. The current role of Ukraine in achieving world food security is analyzed. The study highlights the measures proposed by the Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) to avoid the global food crisis caused by today's Russian-Ukrainian war. Key directions have been developed that will contribute to solving the global problem of world food supply and reducing the negative consequences of the food crisis.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, глобальна економіка, глобальні кризи, національна продовольча безпека, озимі культури, продовольство, продовольча криза, сільськогосподарське виробництво, сільське господарство.

Keywords: agro-industrial complex, global economy, global crises, national food security, winter crops, food, food crisis, agricultural production, agriculture.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На жаль, Україна переживає зараз складний період, пов'язаний з воєнною агресією Російської Федерації проти нашої країни. Багато підприємств зазнали руйнації через влучання ракет, частина підприємств втрачена через окупацію країною-агресором, деякі підприємства припинили свою діяльність через логістичні проблеми з сировиною або ж зі збутом продукції. Близько 5 мільйонів гектар земель сільськогосподарського призначення є непридатними для використання. Через воєнні дії вони виявились замінованими, забрудненими вибухонебезпечними залишками або ж на них й досі тривають військові дії. Через те, що землі заміновані та на них присутні небезпечні предмети, їх зараз неможливо засіяти, а на розмінування знадобиться велика кількість часу. Для порівняння, у 2022 році озимі посіви становили лише 4,5

мільйона гектарів, а в 2021 році – 7,7 мільйона гектарів. Це безпосередньо впливає на продовольчу стабільність країни. Тому питання забезпечення продовольчої безпеки ніколи не було таким актуальним для України й в цілому всього світу. Оскільки Україна є одним з ключових учасників міжнародного ринку зерна та одним із гарантів продовольчої безпеки світу, має потенціал для збільшення виробництва й експорту продовольства. За результатами 2019-2020 маркетингового року Україна отримала звання «срібного призера» за загальним обсягом експорту всіх продовольчих культур, не випередивши тільки США. За оприлюдненими даними Міністерства сільського господарства США, в 2019-2020 маркетинговому році в рейтингу найбільших країн-експортерів продовольства, Україна посідала друге місце за постачанням ячменю, четверте місце за постачанням кукурудзи та п'яте місце за постачанням пшениці. У 2020-2021 маркетинговому році обсяг експорту склав 44,9 млн тонн. Зокрема, Україна експортувала 16,6 млн тонн пшениці; 5,6 млн тонн ячменю; 160,1 тис. тонн жита; 18,7 млн тонн кукурудзи; 66,3 тис. тонн борошна. Через вагому значимість Україні в забезпеченні продовольчої світової безпеки, важливо дослідити напрямки, які сприятимуть підвищенню рівня продовольчої безпеки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Аналіз набутого у світовій практиці досвіду формування та здійснення політики забезпечення стійкого продовольчого розвитку з метою використання його в Україні, набуває особливої актуальності в цей складний для нашої держави період, пов'язаний з війною та невизначеністю умов зовнішнього середовища і вимагає глибоких досліджень фундаментальних та прикладних аспектів цієї проблеми. Виходячи з цього, необхідним є критичне осмислення, узагальнення та систематизація наявного досвіду з метою майбутнього розвитку теоретичних досліджень проблеми та напрацювання практичних рекомендацій щодо формування стійкої продовольчої системи в Україні. Суттєвий внесок у розвиток теорії та методології продовольчої безпеки, здійснено сучасними видатними науковцями, як Гойчук О.І., Голікова К. П., Дудар В., Колісник

Г.М., Кочетков О.В. та Марков Р.В., Сиротюк Г.В., Ульяновченко О.В. та Прозорова Н.В., Чечель О.М., Шевченко Н.О. та ін [1-14]. Однак, значна частина питань до останнього часу залишається дискусійними: концептуальні підходи до визначення соціально-економічної категорії «продовольча безпека»; причинно-наслідкові зв'язки питання недостатнього продовольчого забезпечення населення в Україні; система спостереження та інформаційного забезпечення процесів створення продовольчої безпеки; алгоритм гарантування якості та безпечності продуктів харчування. Саме через це, вважаємо тему статті актуальною та обґрунтованою.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета статті полягає в аналізі й розробці теоретичних, методологічних положень і підходів щодо трактування продовольчої безпеки як соціально-економічної категорії та обґрунтуванні напрямків уникнення світової продовольчої кризи.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Останніми роками увага світу прикута до проблем продовольства. Гарантування продовольчої безпеки кожної країни є головним пріоритетом глобальної економіки. Сучасні трактування продовольчої безпеки мають різні відмінності, залежно від думки авторів, проте ключова ознака сутності даного поняття, а саме – стабільне забезпечення населення продуктами харчування, є незмінною у всіх визначеннях. Під продовольчою безпекою, на думку О.І. Гойчука, розуміється такий рівень продовольчої безпеки населення, який забезпечує соціально-політичну стабільність, виживання та розвиток країни, людини, сім'ї, стійкий економічний розвиток [1]. О. В. Кочетков і Р. В. Марков вважають, що продовольча безпека є прийнятим у міжнародній практиці поняттям, яке використовується для характеристики кон'юнктури продовольчого ринку країни або ж групи країн та світового ринку [6]. На думку О. Чечеля, продовольча безпека – це стан, котрий характеризує захищеність продовольчих інтересів людини, суспільства, країни від зовнішніх і внутрішніх

загроз, при котрому гарантується вірно вимірний вплив факторів за наявності інформаційного середовища, охорони довкілля, прогнозування поточної ситуації, що сприяє забезпеченню функціонування життя людини, розвитку економіки та промисловості, контролювання кризових явищ та забезпечення якісними продуктами в достатній кількості для всіх груп людей [10]. Продовольча безпека країни, за визначенням світової продовольчої програми, – це система, котра чітко працює для забезпечення всіх верств населення продуктами харчування відповідно до прийнятих фізіологічних нормам за рахунок власного виробництва продукції та імпорту продуктів харчування, котрі країна не може виробляти [7].

Найбільш поширеними є три підходи до визначення продовольчої безпеки. Представники першого підходу, в більшості своїй економісти країн з розвинутою ринковою економікою, використовують трактування продовольчої безпеки, в якому ключову роль відіграє лише споживання. Вони вважають, що продовольча безпека означає забезпечення безпечного доступу людей до необхідної кількості їжі, щоб жити активним і здоровим життям. Тому для забезпечення продовольчої безпеки наявні різні варіанти – імпорт чи самозабезпечення, і суттєвої різниці при використанні такого трактування між ними не існує. Серед деяких вітчизняних економістів норматив споживання також уособлюється як єдиний норматив.

Прихильники другого погляду наголошують на спроможності держави забезпечити себе необхідною кількістю та видами продовольства, що є ще одним ключовим положенням у розумінні природи безпечності харчових продуктів. Відповідно до даного підходу, досягнення продовольчої безпеки має на меті здійснення наступних ключових напрямів вирішення проблеми: 1) додержання продовольчих запасів на рівнях, достатніх для забезпечення якісного харчування; 2) гарантування адекватного рівня платоспроможного попиту населення; 3) зменшення залежності від імпорту з одночасним захистом базових інтересів вітчизняних виробників.

Третій підхід базується на таких основних критеріях: кількості продуктів харчування на національних продовольчих ринках, яка має бути достатньою для підтримання раціонального способу життя населення; доступність даних продуктів для абсолютно всіх груп населення. Вищезазначений підхід головним чином наголошує на індивідуумі та його зацікавленості в забезпеченні своєї базової потреби в їжі, тобто на можливості забезпечення фізичної та економічної доступності їжі [2].

Продовольча безпека віддзеркалює систему факторів, а саме кількісні й якісні показники забезпеченості власними ресурсами, використання доступних альтернативних джерел ресурсів, рівні споживання ресурсів тощо. Усе це становить три основні аспекти концепції:

1. Політичний – віддзеркалює спроможність країни демонструвати стабільний, позитивний міжнародний імідж як країни, котра є конкурентоспроможною на зовнішніх сільськогосподарських ринках і забезпечує своїм громадянам повноцінне споживання продуктів харчування відповідно до прийнятих міжнародних стандартів і норм.

2. Економічний – описує спроможність країни мобілізувати внутрішні ресурси й економічний потенціал сільського господарства для формування виробництва сільськогосподарської продукції та годування людей в більшій мірі за рахунок власного виробництва, гарантуючи тим самим економічну незалежність від зовнішніх ринків.

3. Соціальний аспект – фактори, що зумовлюють зайнятість населення в аграрних галузях економіки з належною продуктивністю праці, її оплатою, забезпечують належну інфраструктуру для функціонування сільської місцевості [4]. Тому продовольча безпека обов'язково включає не лише сторону споживання (з урахуванням фізіологічних норм), а й виробничу (тільки за рахунок розвитку власного виробництва – необхідного імпорту сільськогосподарської продукції та продовольства) [3].

Національна продовольча безпека є базовою частиною економічної безпеки (рис. 1), а економічна безпека є невід’ємною частиною національної громадської безпеки. Продовольча безпека країни означає ступінь забезпечення населення держави екологічно чистими та здоровими продуктами харчування, виробленими всередині країни, згідно з науковими нормами та за доступними цінами, які допомагають зберігати та покращувати умови життя.

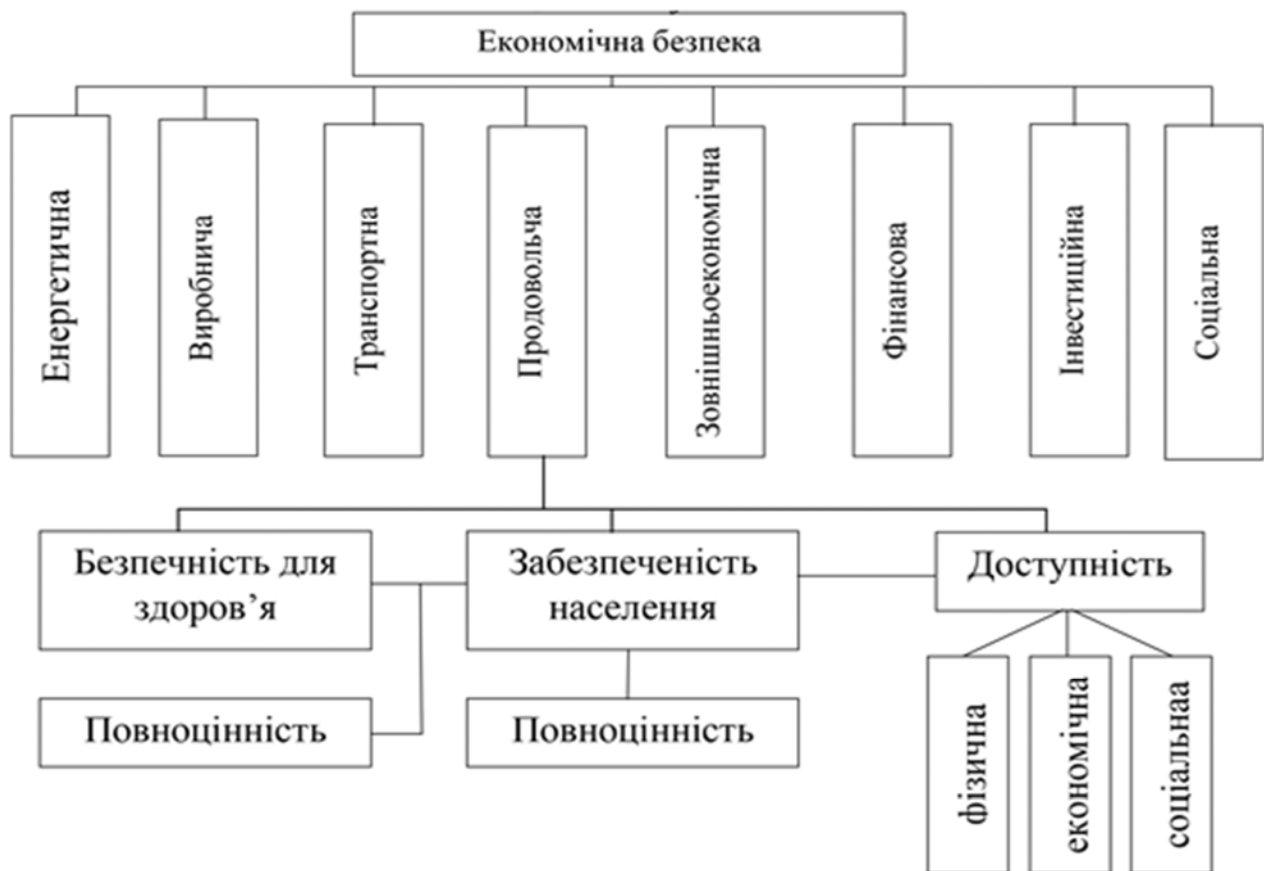

Рис. 1. Продовольча безпека в структурі економічної безпеки держави

Джерело: [9]

Варто відзначити чотири головні виміри продовольчої безпеки [5]:

1. Наявність. Її вимірювання віддзеркалює кількість, якість, і багатоваріантність продовольства. Показниками, які характеризують оцінку наявності варт зазначити: енергетична достатність раціону харчування; частка енергетичної цінності, яка забезпечується за допомогою зернових, коренеплодів і бульбоплодів; середня величина

отримуваних білків; середня величина отримуваних білків тваринного походження; середня величина виробництва продовольства;

2. Доступність. Її показники містять в собі: фізичну доступність, економічну доступність, що характеризується індексом внутрішніх цін на продовольство, рівнем недоїдання, масштабом.

3. Стабільність. Це тимчасова детермінанта продовольчої безпеки. Міра стабільності поділяється на дві групи: перша група включає показники різних факторів характеристики схильності до ризику, друга група характеризується циклічними показниками шоків, таких як коливання пропозиції продовольства на внутрішньому ринку, політична нестабільність тощо;

4. Використання. Її вимірювання також поділяються на дві групи: перша група включає змінні, котрі визначають вірогідність вживання їжі, зокрема показники доступу до води та каналізації, друга група містить показники, які характеризують кінцевий результат невідповідного вживання їжі. Національні характеристики продовольчої безпеки зазнають впливу загроз, що виникають.

Ступінь продовольчої безпеки країни можливо оцінити, використовуючи наступні показники: стан здоров'я населення, як головної умови, що гарантує стабільний і прогресивний розвиток країни; тривалість існуючого рівня життя та демографічна ситуація; доступність національної програми розвитку сільського господарства, лісництва та рибальства; забезпеченість населення продуктами харчування; ситуація в галузях, які виробляють продовольство; якість продовольства; доступність продуктів харчування всім прошаркам населення; величина та можливість нарощування обсягу стратегічних запасів продуктів харчування на випадок виникнення непередбачених і надзвичайних ситуацій; стан виробничої й науково-технічної бази; потенційні можливості по збереженню та покращенню середовища життя людей [9].

Причинами продовольчої залежності країни є: 1) дефіцит продовольства, низька величина платоспроможного попиту, що веде до дисбалансу між попитом і пропозицією на внутрішньому продовольчому ринку; 2) залежність внутрішнього

виробництва продовольчих товарів від поставок імпортової сировини, відсутність конкурентоспроможності національного агропромислового комплексу; 3) недостатньо висока якість продукції та/або низька цінова конкурентоспроможність при достатньому обсягу продовольства власного виробництва; 4) недостатня розвиненість зовнішньої економіки та закритий внутрішній продовольчий ринок; 5) низька ефективність суб'єктів аграрного бізнесу; 6) зростання зобов'язань щодо зовнішнього боргу в умовах нестабільного курсу національної валюти; 7) військові конфлікти, оскільки 60% голодуючих людей у світі живуть у районах, охоплених військовими операціями; 8) кліматичні кризи, які породжують не лише загибель людей, а й знищення врожаю й неспроможність людей прогодувати себе [8]. В 2020 році і цілому в світі більше тридцяти мільйонів людей змушені були покинути свої домівки; 9) економічні наслідки COVID-19, які призвели до рекордного рівня процесу голоду населення; 10) зростання ціни продовольства, через значне навантаження на глобальні ланцюги постачання продукції та здорожчання палива; 11) рекордне збільшення кількості населення. За прогнозами ООН, до 2050 року чисельність населення світу складатиме майже 10 мільярдів осіб, при чому збільшення народжуваності з'являється в тих регіонах, які не можуть прогодувати себе самостійно [7].

Питаннями забезпечення продовольчої безпеки в світі займається Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО) (Food and Agriculture Organization). ФАО забезпечує продуктами харчування близько дев'яносто мільйонів людей протягом року, п'ятдесят вісім з яких – діти. Організація допомагає людям, котрі не можуть забезпечувати самостійно свої родини продуктами харчування. За даними ФАО, в світі постійно голодує близько вісімсот одинадцяти мільйонів людей у сорока трьох країнах світу. З них, гострий дефіцит продуктів харчування відчувають на собі двісті вісімдесят три мільйони людей. На межі голодної смерті знаходиться близько сорока п'яти мільйонів людей.

Існує величезна загроза загострення продовольчої кризи через неспровоковані військові дії російської федерації проти України. Україна, як один із головних

гравців світового аграрного ринку, забезпечує великі пропозиції продовольства на експорт. У першому півріччі 2021-22 маркетингового року, Україна відзначувала про рекордний урожай пшениці, великий урожай ячменю, й можливість збільшення обсягів виробництва. Однак після військового вторгнення росії на територію України, всі плани різко змінилися. Через агресію росії, було перервано постачання сільськогосподарської продукції на внутрішній ринок; суттєво зросли транспортні витрати; не працювали українські морські порти, на які припадало близько 99% загального експорту зерна, і в результаті, було не можливо постачати зерно на зовнішні ринки і ціни на пшеницю різко впали. В умовах воєнного стану, скорочення посівних площ популярних культур під урожай у 2022 році призведе до подальшого різкого падіння виробництва зерна та його експортного потенціалу на 2022-23 маркетинговий рік.

Загальний середньорічний експорт України протягом останніх трьох сезонів лише чотирьох основних продуктів – кукурудзи, пшениці, соняшникової олії та соняшникової макухи – оцінюється в 58,1 млн тонн, що складає понад 14% загального світового експорту цих продуктів. Водночас, якщо середньорічна частка українського експорту кукурудзи та пшениці в обсязі світової торгівлі визначається у 15% та 10%, то для соняшникової олії й шроту ці показники складають 51% та 58% відповідно.

Основними покупцями українського зерна є Китай, країни Європейського Союзу, Єгипет, Туреччина та Індонезія. Водночас експорт основних українських культур становить значну частку закупівель на цих ринках. В 2021-22 маркетинговому році наші вітчизняні аграрії змогли встановити новий рекорд при виробництві пшениці в розмірі 32,2 млн тонн, що на 29% більше, ніж в 2020-21 маркетинговому році (24,9 млн тонн) (рис. 2). Такі високі результати було встановлено за рахунок як зростання посівної площі під культури у відношенні до попереднього сезону на 8% (7,1 млн га у поточному маркетинговому році проти 6,6 млн тонн у попередньому), так суттєвого зростання врожайності пшениці – 45,3 ц/га (+19% до попереднього сезону). Також очікували, що вдасться встановити новий рекорд в експорті зерна, але, на жаль, війна

завадила цим планам. В результаті ворожих обстрілів, робота українських портів в акваторіях Азовського й Чорного морів була паралізована, експорт пшениці на зовнішній ринок майже зупинився, оскільки головними покупцями зерна є країни Північної Африки, Південно-Східної та Південної Азії та Близького Сходу, а поставки зерна до них відбуваються морським транспортом.

Динаміка виробництва та експорту української пшениці, млн тонн

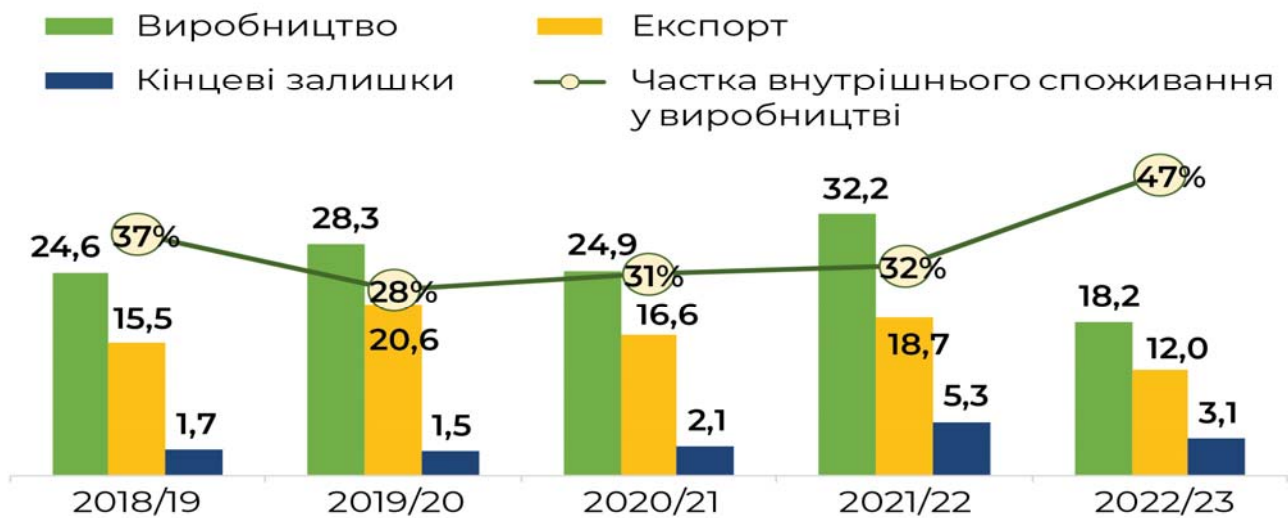

Рис. 2. Виробництво пшениці протягом 2018-2022 років

Джерело: [12]

За результатами 2021/22 маркетингового року, експорт пшениці з України становив тільки 18,7 млн тонн проти запланованих ще на початку лютого поточного року 22,5 млн тонн (-17%). Проте, відвантажена кількість продукції перевищила показник попереднього сезону на 13% (16,6 млн тонн).

Головними імпортерами пшениці з України вже декілька сезонів залишаються Єгипет і Індонезія. За результатами 2021/22 маркетингового року, їх частки в загальному обсязі проданої зернової продукції на зовнішні ринки становили 16% та 14% відповідно (2,9 млн та 2,5 млн тонн в натуральному виразі), при цьому Єгипет збільшив закупівлю пшениці з України відносно 2020/21 маркетингового року на 19%, тоді як Індонезія – на 2%. Третє місце серед імпортерів зернової продукції

належить Туреччині, її імпорт порівняно з попереднім маркетинговим роком збільшилися більш ніж в 2 рази – з 794,0 тис. до 1,9 млн тонн, а доля в загальному експорті зросла з 5% до 10%.

Четверте місце в рейтингу імпортерів українського зерна належить Пакистану, котрий за результатами поточного сезону придбав близько 1,5 млн тонн зерна (8% загального обсягу), збільшивши при цьому придбання зерна відносно 2020/21 маркетингового року на 5% (рис. 3.).

Географія експорту пшениці з України, тис. тонн

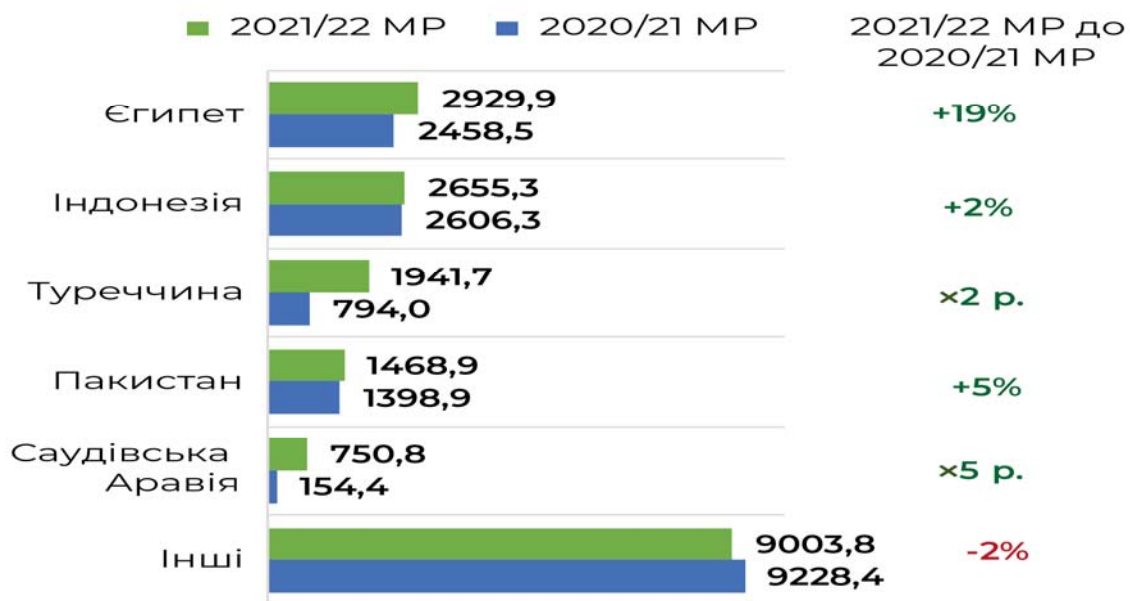

Рис. 3 Виробництво пшениці протягом 2018-2022 років

Джерело: [13]

Варто також зазначити, що експорт української пшениці до Саудівської Аравії значно зріс у п'ять разів – з 154 400 тонн у 2020/21 маркетинговому році до 750 800 тонн у 2021/22 маркетинговому році, забезпечивши остаточне п'яте місце серед топ-5 найбільших світових покупців української продукції зерна. Зазначимо, що 52% української пшениці було експортовано до п'яти основних країн-імпортерів протягом звітного сезону.

Проте, відсутність в Україні умов для максимального продажу потенціалу експорту пшениці призвело до знаних залишків зерна на кінець 2021/22

маркетингового року, який ми оцінюємо в 5,3 млн тонн, що більше у 2,5 рази запасів зерна в 2020/21 (2,1 млн тонн). У підсумку, великі запаси пшениці продовжуватимуть тиснути на ціни, наявні потужності для зберігання зернових культур нового врожаю будуть обмеженими, і це призведе до того, що українські аграрії будуть недоотримувати частину прибутку від продажу зернових культур [13].

За прогнозами аналітиків ІА «АПК-Інформ», виробництво пшениці в 2022/23 маркетинговому році може становити 18,2 млн тонн, що на 43% менше попереднього врожаю. Внутрішнє споживання зерна очікується на рівні 8,5 млн тонн, за приблизними підрахунками середнього значення за попередні три сезони. Через прогнозоване скорочення загального врожаю зерна та відсутність можливостей транспортування зернових культур на зовнішні ринки морем, для чого використовувались українські порти, експортний потенціал зернових може становити приблизно 12 млн тонн, що на 41% менше, ніж загалом за 2021/22 маркетинговий рік. У 2022/23 маркетинговому році урожай ячменю очікується на рівні 5,3 мільйона тонн, що на 44% менше врожаю 2021 року. Слід зазначити, що цього виробництва вистачить для повного забезпечення внутрішньої потреби в зерні (3,5 млн тонн), з додатковими 1,5 млн тонн зерна на експорт (-74% до цілі 2021/22) [12]

Зменшення виробництва зерна в Україні має критичне значення для світової продовольчої системи. Для того щоб не стикнутись зі світовою продовольчою кризою, зумовленою агресією росії проти України, ФАО рекомендує країнам виконати ряд заходів [14].

1. Забезпечити прозорість ринку сільськогосподарської продукції. Для цього потрібне зміцнити та підтримувати розвиток Системи інформаційного забезпечення ринків сільськогосподарської продукції (AMIS), котра є міжвідомчою платформою, створеною для збільшення прозорості продовольчих ринків. Вона була створена в 2011 році міністрами сільського господарства країн «G20» у зв'язку зі зростанням цін на продукти харчування в 2007–2008 та 2010 роках у всьому світі.

2. Забезпечити світове фінансування імпорту продуктів харчування, щоб допомогти країнам перемогти наслідки зростання цін на їжу. Йдеться про задоволення потреб тільки країн з низьким середнім рівнем доходу громадян, які є чистими імпортерами продовольства та одержувачами допомоги від Міжнародної асоціації розвитку. Завдячуючи спеціальним умовам, можна автоматично стабілізувати фінансування на майбутнє. Країни, котрі мають право на допомогу, мають збільшити інвестиції в сільське господарство, щоб зменшити свої перспективні потреби в імпорті.

3. Країни мають утримуватися від встановлення експортних обмежень, оскільки це може призвести до подальшого росту цін на продукти харчування й зменшити довіру до світових ринків.

4. Знайти альтернативних постачальників для країн, залежних від української та російської агропродукції, забезпечити ефективне та раціональне використання наявних запасів зерна та збільшити виробництво вітчизняної сільськогосподарської продукції.

5. Вжити заходів щодо запобігання поширенню африканської чуми й інших захворювань худоби за рахунок впровадження передових методів розведення.

Усі заходи, направлені на подолання кризи, повинні не посилювати ситуацію з недостатністю продовольчої безпеки, а радше створювати стійкість до шоків.

Україна, як один основних експортерів сільськогосподарської продукції в світі, також має розробити та запровадити заходи для запобігання світовій продовольчій кризі та гарантування внутрішньої продовольчої безпеки.

До таких заходів можна віднести:

- налагодити систему логістики для відновлення поставок сільськогосподарської продукції на експорт під час блокади російською армією морських портів;

- створити відновлювані стратегічні запаси продовольства на випадок затяжної війни та неможливості України забезпечити своє населення продуктами харчування. Ці запаси допоможуть населенню уникнути голоду, якщо ввести нормований розподіл продуктів харчування;

- розвивати науку, освіту, впроваджувати у виробництво новітні зразки техніки, технологій, для підвищення одержуваного обсягу валової продукції. Покращувати існуючий генофонд тваринництва, рибництва та рослинництва;
- дотримуватись політики охорони природи та відновлення природи, що в свою чергу забезпечить збереження та покращення середовища проживання [11];
- підтримувати українських сільгоспвиробників. Для цього потрібно поповнити насіннєві фонди, відновити запаси палива, закупити добрива та засоби захисту рослин. Розвиток галузі тваринництва також необхідно підтримувати за рахунок постачання галузі достатньої кількості ліків й кормів для створення запасу на випадок порушення нормальної роботи через військовий конфлікт або спустошення запасів. Усі ці заходи дозволять забезпечити продовольством Україну й відновити експортні поставки продукції в країни, які цього потребують;
- поглиблювати співпрацю з державами, що підтримують територіальну цілісність і незалежність України, з міжнародними фінансовими, неурядовими організаціями, агентствами ООН, котрі можуть забезпечити нашу країну фінансовою та гуманітарною допомогою.

Висновки

Через суттєве зростання кількості населення в світі, кліматичні кризи, економічні наслідки COVID-19, невщухаючі війни, попит на продовольчу продукцію тільки зростає. Продовольча безпека мільйонів людей в різноманітних частинах світу є в небезпеці. Війна росії проти України лише погіршила ситуацію. Це може призвести до глобальної продовольчої кризи. Якщо війну не зупинити якнайшвидше та не запровадити відповідні заходи, наслідки для найбільш вразливих прошарків населення будуть плачевними. В Україні потрібно розглядати наступні напрямки гарантування продовольчої безпеки. По-перше, необхідно створити запаси продукції та ввести науково обґрунтовані норми їх використання. По-друге, необхідно наголосити на реалізації самозабезпеченості сільськогосподарською продукцією (особливо власного виробництва), а також державній підтримці та захисті вітчизняного виробника,

автоматичному регулюванні імпорту продукції. По-третє, розробити логістичну систему поставок зернових та олійних культур, враховуючі бажання окупантів не допустити експорт української продукції, оскільки одержання коштів є вкрай важливим для поповнення державного бюджету та можливості здійснення державою як соціальних виплат, так і виплат для розвитку сіх галузей економіки. По-четверте, і найголовніше, необхідно зробити все можливе, щоб якнайшвидше зупинити цю жахливу війну, яка щодня забирає життя українців та ставить під загрозу життя мільйонів людей у світі через ризик можливого голоду.

Література

1. Гойчук О.І. Продовольча безпека. Житомир: Полісся. 2004. 348 с.
2. Голікова К.П. Державне регулювання забезпечення продовольчої безпеки в умовах трансформації національної економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук: спец. 08.00.03 «економіка та управління національним господарством». Запоріжжя, 2017. 20 с.
3. Дудар Т. Проблеми забезпечення якості сільськогосподарської продукції та продовольства у агробізнесі. Вісник ТНЕУ. 2014. № 3. С. 37-48
4. Іртищева І. О., Рогатіна Л. П., Ільницька О. С. Продовольча безпека – важливий елемент економічної та національної безпеки. Агросвіт № 22. 2020. С. 3-8.
5. Колісник Г.М. Продовольча безпека України та особливості її розвитку. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2015. № 5 (115) С.72-76.
6. Кочетков О. В., Марков Р. В. Формування системи показників продовольчої безпеки України. Економіка АПК. 2002. № 9. С. 142-158.
7. Родінова Н., Дергач А., Гудзь Г. Світова продовольча криза як наслідок російсько-української війни. Економіка та суспільство. 2022. № 40. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/1463/1408>
8. Сиротюк Г.В. Продовольча безпека – складова економічної безпеки країни: матеріали круглого столу (15 травня 2015 року). Львівський НАУ. Львів. С. 64-67

9. Ульяновченко А. В., Прозорова Н. В. Продовольча безпека – основа національної безпеки держави. Congressworld. 2017. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://congressworld.com.ua/blog_article.php?id=5.

10. Чечель О.М. Принципи та механізм державного регулювання економіки. Демократичне врядування. 2014. №. 13. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr>

11. Шевченко Н.О. Продовольча безпека як політичний та економічний пріоритет держави. Інвестиції: практика та досвід. №3. 2011. С. 111-113.

12. Ранні зернові: результати сезону-2021/22 та старт 2022/23 МР в умовах війни АРК-Inform 2022. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.apk-inform.com/uk/exclusive/topic/1528022>

13. У 2022/23 МР експорт пшениці з України може скоротитися більш ніж на 35% АРК-Inform 2022. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.apk-inform.com/uk/news/1528387>

14. Группа семи: ФАО выдвинула предложения по решению текущей и будущей проблемы нехватки продовольствия. ФАО. 2022. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.fao.org/newsroom/detail/g7-fao-food-shortages-agriculture-ukrainerrussia-germany/ru>.

References

1. Нойчук, О.І. (2004), *Prodovolcha bezpeka [Food security]*, Polissya, Zhytomyr, Ukraine.

2. Holikova, K.P. (2017), “State regulation of food security in the conditions of transformation of national economy”, Ph.D. Thesis, Economy, Zaporizhzhia, Ukraine.

3. Dudar, T. (2014), “Problems of quality assurance of agricultural products and foodstuffs in agribusiness”, *Visnik TNEU*, vol. 3, pp. 37-48.

4. Irtysheva, I. O., Rohatina, L. P. and Ilnytska, O. S. (2020), “Food security is an important element of economic and national security”, *Ahrosvit*, vol 22, pp. 3-8.

5. Kolesnik, G. (2015), “Food security of Ukraine and peculiarities of its development”. *Sotsial’no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrayiny*, vol 5(115),

pp. 72–76.

6. Kochetkov, O. V. and Markov, R. V. (2002), “Formulation of the system of showing foodstuffs of bezpeki Ukraine”, *Ekonomika APK*, vol. 9, pp. 142-158.

7. Rodinova, N., Derhach, A. and Hudz, H. (2022), “The world food crisis as a consequence of the Russian-Ukrainian war”, *Ekonomika ta suspilstvo*, [Online], vol. 40. doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-25.

8. Syrotyuk, H. V. (2015) “Food security – economic security component”, *L'vivs'kyi NAU*, Lviv, Ukraine, pp. 64-67.

9. Ul'ianchenko, A.V. and Prozorova, N.V. (2017), “Food security – the basis of national security of the state”, [Online]. Available at: http://congressworld.com.ua/blog_article.php?id=5 (Accessed 28 April 2023).

10. Chechelj, O. M. (2014) “Principles and mechanism of state regulation of the economy”, *Demokratychni vryaduvannja*, [Online], vol. 13, Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2014_13_8 (Accessed 28 April 2023).

11. Shevchenko, N. O. (2011) “Food security as a political and economic priority states, *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 3, pp. 111-113.

12. APK-Inform (2023), “Early cereals: the results of the 2021/22 season and the start of the 2022/23 MR in conditions of war”, Available at: <https://www.apk-inform.com/uk/exclusive/topic/1528022> (Accessed 28 April 2023).

13. APK-Inform (2023), “In 2022/23, wheat exports from Ukraine may decrease by more than 35%”, Available at: <https://www.apk-inform.com/uk/news/1528387> (Accessed 28 April 2023).

14. FAO (2022), “G7: “FAO has put forward proposals to address current and future food shortages”. Available at: <https://www.fao.org/newsroom/detail/g7-fao-food-shortages-agriculture-ukraine-russia-germany/ru> (Accessed 28 April 2023).

Стаття надійшла до редакції 01.05.2023 р.